

Slægtsminder og Oplevelser

Af Karl Hansen (†). Ved H. C. Hansen (†).

MIN FADERS SLÆGT.

Min Bedstefader hed *Jørgen Hansen*, han var Søn af Hans Pedersen i Gjesing og var født der i 1782. Hans Hustru var Karen Hansdatter, der var født i Fourfeld i Guldager Sogn i 1784 og var Datter af Gaardmand Hans Hansen der. De blev ægteviet i 1811. Jørgen Hansen døde 29. Novbr. 1852 og Karen Hansdatter 9. Septbr. 1838. Begge ligger begravet paa Bryndum Kirkegaard syd for Kirken. De overtog hans Fødegaard i Gjesing.

I Ægteskabet var der 6 Børn, 4 Sønner og 2 Døtre, nemlig: Hans Peder, der blev gift med en Fanøkvinde. Han var først Forpagter af Fanø Præstegaard og siden Gaardmand i Tjæreborg; jeg skal senere omtale dem nærmere. Hans Hansen, min Fader. Jens Kristian, som fik Fødegaarden, lærte først som Møllersvend. Søren Hansen var musikalsk, han købte først en Ejendom i Nebel, men flyttede siden til Henne. En Datter blev gift med en Gaardmand i Spangsberg, og den anden blev først gift med en Drejer i Varde og siden med en Bundtmager.

Den gamle Jørgen Hansen, der i daglige Tale blev kaldt Jørgen Gosse, efter »Gossegaarden«, var efter

sin Tid at dømme en klog Mand; men naar han blev kaldt en »klog Mand«, var det vistnok, fordi Folk søgte Raad hos ham baade for sig selv og for deres Husdyr. Men at han var en godt oplyst Mand, ved jeg. Han skrev godt og ejede flere gode Bøger, noget der i den Tid var sjældent paa Landet. Han var Selvejer og havde Hvervet som Hospitalstjener, medens mange af de andre Bønder var Hospitalbønder. Forskellen var, at Hospitalstjeneren samlede Afgiften til Ribe Hospital, mens de andre Gaardmænd, der var Fæstere til Hospitalet, ydede den.

Min Farbroder Hans Peder, den ældste af Sønerne, har fortalt mig, at naar hans Fader skulde til Ribe, fulgte han gerne med. Den gamle tog saa Stokken i Haanden, og forsynet med en Madpose vandrede de af Sted. Maaske var det for at have Selskab, at han tog Sønnen med, men muligt ogsaa for Sikkerheds Skyld, da det altid (det var om Foraaet) blev ud paa Aftenen, inden de langede ind til Byen. Vejen gik over Tjæreborg, Darum og Vilslev, altsaa den korteste, men dog 5 Mil — en lang Vej for en 11—12 Aars Dreng i et Par Trætræsko. Bedstefader havde Støvler, sølvknappet Stok og Ur med vedhængende Kæde, hvorved der hang et Sølvsignet.

At han var en fri Bonde, bar hele hans Liv Præg af; han laa stadig i Kamp med Øvrigheden, da han ikke vilde lade sig noget byde, som han ikke mente var hans Pligt, og der er blevet fortalt mange Træk om, at den næsten altid maatte trække det korteste Straa.

Omkring 1840 flyttede han Gaarden, der laa nede i Byen, ud paa Marken, hvor den nu ligger, og nu tog han fat paa at faa Marken indhegnet, først en

Gaasetoft paa 1 Tønde Land, dernæst Marken. De 60 Tdr. Land blev omgivet af et 3 Alen højt Jorddige, for en Del beplantet med Graapil, som endnu (1917) staar frodige og danner et tæt Hegn. Dette Arbejde udrettede han og hans Kone ganske alene, han gravede Vælterne, og hun smed den løse Jord op, et Bevis paa, hvad Slid og Flid kan udrette, og samtidig maa vi ikke glemme, at Spade og Skovl ikke var de let haandterlige Redskaber, vi nu har. Spaden, »Grøffel« blev den kaldt, var af Træ med smedet Blad, Skovlen ligeledes.

Ved Gaarden anlagde han en Have med en Del Frugttræer, i den Tid en Sjældenhed ved en Bondegaard. Endnu 70 Aar efter hans Død stod der et Par af dem, som bar i Tøndevis af Æbler.

Hans Hegnsplantning kom hans Eftermand Sønnen til gode, idet han hvert Aar kunde levere Fiskerne i Sædding Ris til deres Ruser, hvilket gav en god Indtægt, da han var den eneste, der havde Pil. Nu bruger Fiskerne Fiskenet i Stedet for Pil.

Om hans Hustru ved jeg ikke ret meget; men at hun har været en virksom Kvinde, er der ingen Tvivl om. De var efter den Tid formuende Folk; jeg har hørt mange af de gamle fortælle, at manglede de til Skat, skulde de ned til Jørgen Gosse. Gaarden er endnu i Slægtens Eje; men den er nu delt i 2. Det er den samme Slægt, der nu har boet der i 200 Aar.

MIN MODERS SLÆGT.

Min Moders Fader var den gamle Skibskaptajn *Peder Christensen* eller *Peder Thobøl*, som han blev kaldt, fordi han var fra Tobøl, hvor han blev født 1791 som Søn af Christen Madsen og Anna Nielsdatter. Han havde flere Brødre. Niels Tobøl, Mads

Tobøl og een til boede i Guldager Sogn, hvor mange af Slægten endnu lever. Laurids Christensen, der var Købmand, Brændevinsbrænder og Skibsreder, boede i Randers. Peder Thobøl havde helt fra ung af pløjet Søen og var, da Moder blev født, Styrmand og siden Kaptajn paa et af sin Broders Skibe, som han muligvis selv havde Part i.

Hans første Kone var *Maren Knudsdatter*, der var født i Hjerting 1802, Datter af Gæstgiver Knud Vestesen og Ane Else Harkesdatter. Hun døde i Hjerting d. 28. Novbr. 1824, efter at hun d. 18. Novbr. havde født sit eneste Barn, min Moder *Ane Christensdatter*.

Om Maren Knudsdatter og hendes Slægt kan jeg ikke fortælle noget; men det maa vistnok have været velhavende Folk; thi efter deres Død arvede Moder en Del Sølvtoj og andre smukke Ting, og Skiftebrevet, der blev udfærdiget ved hendes Død i 1824, viser ogsaa, at hun var godt forsynet, f. Eks. var der 14 Kjoler og 27 Tørklæder.

Et Par Aar efter sin første Kones Død giftede han sig med en *Frøken Lybekker*, Datter af en Toldkontrollør, der var af gammel Adelsslægt. De flyttede meget omkring, idet han havde flere Gaarde, sidst i Vestervad i V. Nebel Sogn, hvor han døde i 1861. I Ægteskabet var der to Børn, Sønnen Georg, der blev Kaptajn som Faderen, og Datteren *Regine*, der i mange Aar boede i Ribe, hvor hun drev et Pensionat, der gik under Navnet »Lille Regensen« og især blev søgt af Latinskoleelever. Ved sin Død — hun blev næsten 80 Aar — skænkede hun Huset til Fribolig for ugifte Kvinder og oprettede et Legat for dem. Sine gamle Sager skænkede hun til Ribe Museum.

Den gamle Skibskaptajn blev 3. Gang gift med en

gammel Pige fra Hostrup. hun hed *Marie*. Jeg kan huske dem fra Vestervad, hvor min Broder Peder og jeg engang besøgte dem. Jeg kan særlig huske, at vi fik Chokolade, en Drik vi aldrig havde smagt før, og som vi nær aldrig havde faaet drukket. Han havde megen Omgang med gamle Windfeldt paa Øllufgaard, og de har brygget mangen Glas Grog sammen. Den 11. Novbr. 1861 døde han, hans Kone overlevede ham i mange Aar, de ligger begge begravet paa Nebel Kirkegaard.

MINE FORÆLDRE

Min Fader, *Hans Hansen Jørgensen*, er født paa Gosse d. 13. Juli 1820. Han var hjemme til efter Konfirmationen; men straks i Foraaret i April Maaned derefter skulde han til Sild at tjene, og hans Moder pakkede hans Tøj i et Par Bukser sammen med Brød og kogte Æg. Bukserne blev nu sat paa ham som en Mand paa en Hest, og med den Oppakning kom han paa Vandring fra Gjesing over Ribe til Ballum, hvorfra han skulde færges over til Sild; men da han kom der, var det blevet Storm, saa Færgen ikke kunde gaa over i 4 Dage. En Mand gav ham saa Føden, imod at han hver Dag skulde plukke Hø i Laden til Kreaturerne. Han har fortalt det mange Gange, men ogsaa fortalt, at han fik en god Plads. Det var kun en Sommertjeneste, om Efteraaret kom han med Skibslejlighed til Fanø.

17 Aar gammel kom han i Smedelære i Varde hos en Smed, der var han i 3 Aar, hvorefter han byggede sig en Smedie hjemme ved Gaarden. Professionen gav han sig dog ikke videre af med, men passede mest Gaarden, da hans ældste Broder havde faaet Præstegaarden paa Fanø i Forpagtning. 22 Aar gammel blev han indskrevet som Dra-

gon og kom til 3. Dragonregiment i Aarhus, hvor han lærte i Aarene 1842, 43 og 44. Han var saa hjemme, indtil han i 1846 blev gift.

Min Moder, *Ane Christensdatter*, blev som før nævnt født i Hjerting d. 18. Novbr. 1824, og da hun blev moderløs allerede 10 Dage efter, blev hun sat i Pleje hos en Farbroder i Hjerting, en Skibskaptajn, som tillige havde Købmandshandel. Hun kom til at staa i Butikken baade før og efter Konfirmationen. Et Aar var hun i Varde for at lære at sy; her er hun vistnok blevet kendt med Fader. Hun kom saa tilbage til Hjerting og var ude at tjene et Aar for at blive kendt med Forholdene paa en Bondegaard.

Kort før mine Forældre blev gift i 1846, havde Fader købt Gaarden *Stigaard i Gjesing*. Det var ellers Meningen, at han skulde have haft Fødegaarden; men han overlod den til sin Broder Jens Kristian, fordi han syntes, at Moder passede bedre til en mindre Gaard. Ogsaa fordi to gamle Folk, hans Fader og dennes Søster, skulde have Ophold og Bolig i selve Gaarden.

Stigaard var Navn paa to sammenbyggede Gaarde, der laa øst for Landevejen noget nord for Skolen. De blev begge flyttet ud efter Udskiftningen i 1788. Den ene, der tilhørte Niels Madsen, blev lagt paa Marken lige over for Skolen og er endnu i Slægtens Eje.

Den anden ejedes af Ribe Hospital og blev 1795 købt af Kristen Jessen; den Mark, som den havde faaet tildelt, strakte sig helt ud mod Kjersing Skel. Han byggede Gaarden paa Vesterenden af Marken, hvor den endnu ligger. Da Banen senere kom, afskar den næsten hele Marken, idet den kom til at gaa lige øst om Gaarden.

I de følgende Aartier førte Gaarden en ret om-tumlet Tilværelse under stadig skiftende Ejere. En Tid tilhørte den min Bedstefaders Broder Peder Hansen, der solgte den mod en Aftægt og kom til at bo i et lille pænt Hus et Stykke syd for Gaarden. I 1843 blev den købt af Apoteker J. P. Fischer paa Fanø. Han ombyggede den af en gammel Bygning fra Fanø. Stuehuset blev tækket med Teglsten. Den blev nu kaldt »Apotekergaarden«, et Navn, der blev ved at holde sig i mange Aar. Tre Aar efter solgte han den til Fader for 700 Rdl. Folk sagde om den, at det var den bedste Gaard i Byen, da ingen Mand kunde dø paa den. Nu er det Ry gaaet af den, idet min Fader døde her paa Gaarden i 1885, efter at have været Mand her i ca. 40 Aar.

Den ovenfor nævnte *Peder Hansen* var altsaa min Faders Farbroder. Han havde været med i Krigen 1807—14, og flere Aar havde han været med i Frankrig og var god til at fortælle om sine Oplevelser. Han kunde endnu noget Fransk og hilste os ofte med et »bon jour« (Goddag). Han havde staaet ved et Korps, der kaldtes »De grønne Jægere«, og havde været Tjener hos en højtstaaende Officer. Den Gallauniform, som Officeren havde anskaffet til ham, havde han med sig hjem. Den bestod af meget fint grønt Klæde med sorte Opslag, Benklæderne med en hvid Stribe, alt med blanke Knapper, og dertil to hvide blomstrede Veste; af dem har jeg slidt den ene, den blev farvet sort, og jeg har aldrig haft een saa fin. De fik en Kande sød Mælk hver Morgen i Aftægt, som min Broder Peder eller jeg skulde bringe, og den ene vilde hellere end den anden, der stod nemlig paa Bordet en stor Rundenom Sigtebrød, godt smurt med Smør, som vi kunde tage. De døde begge omkring 1860.

BARNDOMSTIDEN

Da mine Forældre i 1864 overtog Gaarden, var der en Besætning paa 2 Heste, 4 Køer, nogle Ungkreaturer og 10 Faar. Der var 20—25 Tdr. Land Agerjord, Resten var Hede, Mose og Eng, ialt 58 Tdr. Land. Bygningerne var jo ikke gamle; men det viste sig, at de var daarlig bygget. Tegltaget var utæt og maatte erstattes med Straa. Hestene døde begge ved et Uheld det første Aar, og han mente ikke, at han havde Raad til at faa andre, saa han kom til at køre med Stude, et enkelt Aar med en Stud og en Hest. Nørremosen laa hen med Pors og Lyng, den gik han straks i Gang med at faa opdyrket og merglet. Han anskaffede sig den første Jernsvingplov her paa Egnen, ligeledes den første svenske Harve.

Nu kom Krigen 1848—50, og Fader var mellem de første, der blev indkaldt, han var jo af fjerde Aargang. Om Vinteren var han hjemme for atter om Foraaret at blive indkaldt, saaledes gik det alle 3 Aar. Han deltog aldrig i nogen Fægtning og kom uskadt tilbage. Efter Krigen steg Skatterne, og dette i Forbindelse med Renterne og Aftægten til gamle Peder Hansen tyngede haardt.

Mine Forældre havde livlig Forbindelse med Beboerne paa Fanø, som de kendte næsten alle. De solgte, hvad de kunde undvære af Smør og Æg, Kartoffler og Korn samt en halv Snes Læs Klyne om Aaret. Hvert Efteraar blev Fanøboerne provianterede, hver af sin Bonde, vi købte omtrent alle vore Kolonialvarer der. Om Sommeren var det gerne en Tur hver Uge, om Vinteren sjældnere, da Vejrforholdene ikke tillod det.

Af Tjenestefolk havde de en ukonfirmeret Pige eller Dreng samt af og til en Arbejdsmand. Den

sidste fik for sin Dagløn lidt Brødrug, Pløjearbejde eller Kørsel. Skrædderen kom og syede i Huset. Skomagerregningen blev ikke stor, det var kun Fader, der gik med Sko, vi Drenge fik ikke Sko før op mod Konfirmationsalderen, alle gik i Klodser eller Træsko, selv til Kirke. Smederegning kendtes næsten heller ikke. Fader havde en Smedje ved Gaarden og lavede selv det meste. Skulde en Vogn eller en Plov have en større Hovedreparation, tog man en Flaske Brændevin i Lommen og gik hen til Smeden, hvor man selv svang Forhammeren. Kunde, der kørte længere Ture, havde Hestene beslaaet paa Forhovene. Der var jo ingen haarde Landeveje. Det var først i 1858, at Landevejen fra Varde til Strandby blev opkastet og gruset. Før den Tid kørte der kun Post 2 Gang ugentlig, men op mod 1860 kørte den daglig.

I mit Hjem kendte vi ikke til at mangle det nødvendige. Men Fattigdom var der mange Steder. Jeg kan huske et Sted, hvor Børnene ikke havde andet til Hovedpude end nogle bløde Mosetørv. Der var da ogsaa mange, der kom og bad om Hjælp. Der var de professionelle Tiggere, som gik fra Gaard til Gaard, fra By til By. Foraar og Efteraar, naar Faarene var klippet, kom de og fik en Haandfuld Uld. Noget andet var det med Byens egne fattige jordøse, de bad i Slagtetiden om et Stykke Kød eller Flæsk, ved Juletid om et Lys, som saa blev plumpet ned i Mælkekanden, og ved Paaske om Æg. De havde til den Slags Ting ligesom lidt Ret, og den Kone, som vilde sige nej, blev meget ilde omtalt, saa Gaven blev ofte større end Viljen var; man vilde jo nødigt blive kaldt en »gerrig Kvind«. Penge blev der næsten aldrig givet.

Folk levede mest af deres egne Produkter; hvert

Foraar maatte man dog til Hjerting efter et Læs Havfisk, især Torsk og Hvilling, som de saa gjorde i Stand og tørrede. Selv til Gilder, Barsler og Begravelser fik de i Foraarstiden altid kogt Torsk. Kaffe og Sukker blev der ikke købt ret meget af. Med Brændevin var det noget andet. Den blev der altid trakteret med, og der var vist ikke mange Gaarde eller Huse, hvor den manglede. En fremmed gik næsten aldrig tømundet fra et Sted, han fik altid en Snaps og en Taar Øl; men det sidste bryggede vi jo selv. I min Moders Tid bryggede vi 30 Kander (60 l) hver 14. Dag, dertil brugte vi $\frac{3}{4}$ —1 Skp. Malt og $\frac{1}{4}$ Pund Humle. Mjød havde man næsten i hver Gaard. De fleste havde en Række Bikuber. Om Efteraaret dræbtes Bierne, idet man dog lod 4—6 Kuber blive staaende til næste Aar, saa der kunde blive nye Bisværme. Den meste Honning lavedes til Mjød, kun om Efteraaret brugte vi den i Stedet for Smør.

I 1857 brød Pengekrisen ud, og der var stor Mangel paa rede Penge. Landboerne, der jo i det hele ikke havde nogen stor Pengeomsætning, kom for manges vedkommende i Pengemangel. Min Fader maatte dengang gaa til Moders Slægt i Hjerting for at laane til Skatten. Købmændene kunde ikke klare deres Forpligtelser, og mange gik fallit. Flere kørte deres Lagre ud paa Landet, saaledes en Købmand fra Varde, der sendte flere Læs ud til en Gaard i Gjesing: Grunden var jo, at de saa kunde slutte en bedre Akkord.

Det blev jo ikke bedre af, at de to næste Somre var meget tørre, saa Avlen blev lille; men saa fik vi først i Tresserne nogle gode Aar. Mange havde faaet begyndt at mergle, og det var, ligesom Jorden laa og ventede derefter; thi nu avledes der saa rige-

ligt, at Folk kunde køre Læs efter Læs til Staden, særlig Rug og Boghvede, men ogsaa megen Byg. Naar de kom til Varde med deres Kornlæs, løb Købmændene om Kap for at købe, og da Folk ikke købte meget andet end Kolonialvarer, samlede de alle Penge. Det var ellers Rovdrift, det gik løs paa. Mergelen alene kunde ikke erstatte det, man tog fra Markerne. Pengerigeligheden førte ogsaa med sig, at mine Forældre havde faaet Raad til at ombygge Gaarden. 1862 blev Udhusene fornyet.

Indtil 1820 var *Bryndum Skole* den eneste i Sognet; men saa blev der bygget Skoler i Gjesing og Forum, og der blev antaget Vinterlærere. Gjesing Skole laa en Snes Alen sydligere end den nuværende, det var et Hus paa 5 Fag, hvoraf Skolestuen optog de 3, og de 2 var overladt til en gammel Kone, som fik Fribolig mod at fyre i Bilæggerovnen. Hun tog sig ogsaa moderlig af Børnene, tørrede deres Strømper, lagde rent Halm i Træskoene og forbandt Smaasaar. Et Par Aar efter at jeg kom i Skole, blev der tilbygget 1 Fag og anskaffet endnu en Bilægger, der dog ikke var saa interessant som den gamle med Christian den Femtes Navnetræk og med Billede af Rebekka ved Brønden. Disse Bilæggerovne stod til 1886, da der blev opført en ny Skole, som staar endnu.

Der var 5 Borde med Bænke uden Rygstød og med Plads til 6 ved hvert Bord. Desuden var der ved den østre Side fastgjort et Bord ind mod Væggen, og Pigerne, som sad der, maatte saa i Religionstimerne vende sig om, ellers sad de med Ryggen til.

Paa en Hylde ved Loftet stod Bøgerne; men hele Samlingen bestod af en halv Snes Læsebøger for yngste Klasse, 6 store Læsebøger »Hjorts Børneven« til ældste samt en gammel Bibel. Endelig var

der en Kasse fuld af Regnetabeller klæbet paa stift Pap, deraf var de første saa forslidte og sorte af Fingrene, at de næsten ikke var til at læse, derimod var de sidste, hvorpaa de strengere Regningsarter var trykt, næsten aldrig i Brug. Jeg kan ogsaa huske, at vi fik dem afskaffet og fik Therkelsens Regnebog og en til, der kaldtes Kramers.

Af Landkort havde vi et Danmarkskort opklæbet paa Pap samt et Europakort ogsaa paa Pap, men vi havde ingen Fædrelandshistorie; der stod dog lidt i Læsebogen, og Læreren fortalte os ogsaa noget. Skriftlæsningen bestod i, at de største engang imellem fik nogle gamle Embedsbreve, som Sognefogden og Præsten havde faaet fra Herredsfogden og Stiftsøvrigheden, og som de havde overladt til Skolen. Vi havde ingen Sang og ingen Gymnastik, da Læreren ingen af Dele kunde. Min første Lærer og ogsaa den eneste til Stadighed var *N. P. Lønne*, som var Vinterlærer her i over 25 Aar.

Til Skrivning brugte vi Fjerpenne, hvortil vi selv maatte levere Gaasefjerene, Læreren skar dem til; det var dog kun de første Aar, saa kom Staalpennen. Det var en hel Begivenhed, da min Broder Peder og jeg mødte med en saadan; min Morbroder havde taget nogle med sig fra England. Pennen og Skaftet var ud i et, saa naar Pennen var opslidt, maatte Skaftet ogsaa smides bort. Det var en kostbar Ting, og det var kun ens allerbedste Ven, der maatte faa den i Haanden, og der maatte ogsaa betales et eller andet for at faa Lov at prøve den.

Vi havde Hverdagsundervisning om Vinteren og fulgte nogenlunde regelmæssig Skolen indtil For-aarseksamenen, gerne først i April, efter den Dag mødte der ikke ret mange af de største, saa var

Markarbejdet i fuld Gang, og man havde Brug for os hjemme.

Om Sommeren havde vi en halv Dag om Ugen, det var da Degnen, den gamle Lærer *C. C. Yderik*, der gav Undervisning i Sognets tre Skoler. Denne halve Dag var en hel Festdag for mig, og jeg vilde ikke undvære den for meget; thi der fik jeg Sans for at Verden var stor, og at der var passeret meget. Han forstod nemlig paa en fængslende Maade at faa Øret lukket op paa en videlysten Dreng, og han var i det hele en ypperlig Mand til at undervise, og jeg mindes ham med stor Taknemmelighed. Om Vinteren besøgte han ofte mine Forældre om Aftenen, og vi Børn sad da rolige og lyttede med spændt Opmærksomhed paa, hvad han og Fader passiarede om. Han kom med mange gode Bøger, især mindes jeg, da han kom med Ingemanns »Valdemar Sejr« og »Erik Menveds Barndom«. De Bedrifter, der var skildret i disse Bøger, vakte hos mig en Begejstring for at tjene mit Fædreland og blive en Stormand; men Illusionerne brister ofte, og jeg maatte nøjes med at blive en simpel Bonde-
mand.

Lærer Yderik oprettede en Sognebogsamling, noget, der dengang var en Sjældenhed; det begyndte med, at han opdagede, at der laa en Del gamle Bøger paa Præstens Loft, dem fik han overladt. En Del var indbundet, Resten bandt han sammen med Halmbaand og bar saa den ene Ladning efter den anden hjem til Skolen. Endvidere gik han rundt i Sognet og fandt en Del brugelige Bøger. Landhusholdningsselskabet skænkede ham ogsaa en Del. Kontingentet var 65 Øre aarlig, og der kunne byttes en Søndag efter Gudstjenesten hver Maaned. Der kunde laanes 3 Bøger, 1 gudelig, 1 landøkono-

misk og 1 af Skønlitteratur. Der har højest været 20 Medlemmer, saa der kunne ikke købes ret meget for Kontingentet. Naar der kom noget nyt, fik vi altid Degnens Besøg, da han vidste, at vi satte stor Pris derpaa; og han var vist ogsaa glad for at faa et Ærinde derved. En af hans Sønner, Christian Leopold Yderik, faldt i Krigen i 1864*). En anden, Vilhelm Yderik, er Lærer i Dalmose og blev min bedste Ungdomsven; Forbindelsen har vi holdt vedlige gennem de mange Aar.

At Børn begyndte at gaa i Skole, inden de kunde stave, betragtedes som en stor Skam; de fleste kunde ogsaa læse lidt. Naar vi kunde læse vor ABC, fik vi Luthers Katekismus, og saa skulde vi først læse og siden lære de 10 Bud. Derefter fik vi Birks Bibelhistorie; men det var møjsommeligt for et seks Aars Barn at læse Ord som Methusalem og Philister.

Naar vi kom i ældste Klasse, fik vi Balles Lærebog, og det blev krævet, at vi ikke alene skulde kunne »Læresætningerne«, men ogsaa »Anmærkningerne«. Det var da ogsaa en stor Lettelse, da vi fik Balslevs Lærebog. Men da jeg var 12 Aar, fik jeg gennem min Broder Peder, som da kom til Lærer Bruun i Tjæreborg, Tangs store Bibelhistorie med Sange og Salmer, og med hvilken Lyst jeg læste denne Bog, kan I slet ikke fatte. Ligeledes læste jeg Tangs Fædrelandshistorie med de mange Billeder. Disse 2 Bøger satte et Præg paa mig, som jeg har bevaret Livet igennem.

Da jeg var 8 Aar, kom jeg ud at tjene hos min Farbroder i Tjæreborg. Saavidt jeg husker var Sommerlønnen 4 Rdl. og et Par Træsko. Jeg mindes, hvor haardt det var at skilles fra Moder og

*) Se »Fra Ribe Amt« 10. Bind S. 575 ff.

Søskende. Fader fulgte med og bar min Bylt, og det var en sejt Gang ud gennem Heden ad Gammel Kjærting efter Andrup. Jeg var stadig bagefter og saa mig bestandig tilbage efter Hjemmet; naar jeg blev alt for langt bagud, sagde Fader: »Stræb nu og kom, den, der er bagud, tager Hundene.« Det gav trætte Ben at gaa den lange Vej. Da saa Fader skulde hjem, sørgede de for at faa mig af Vejen, for at jeg skulde være fri for at tage Afsked med ham. Tjenesten var fra 1. April til November. I April Maaned skulde jeg gaa i Skole, derimod slet ikke i de andre Maaneder.

Det er ikke til at beskrive, hvilken Forskel der var paa de to Læreres Maade at undervise, paa; men jeg lærte mere i den Maaned end i de andre fem. Her gik det som en Leg, og da jeg havde en god Fatteevne, tilegnede jeg mig alt, hvad den ny Lærer fortalte.

Lærer Bruun kom ofte i min Farbroders Hus, han roste mig for min Lærenemhed, og han regnede mig for en af sine bedste Elever.

Skolen borttog noget af min Længsel, men det var værst om Aftenen, naar jeg kom i Seng, da bad jeg for Fader og Moder og Søskende, og jeg bad mit Fadervor ikke een men mange Gange og faldt i Søvn med den paa Læberne.

Jeg var der i tre Somre, men kom aldrig hjem mere end een Gang hver Sommer; naar det var paa Tiden, jeg skulde af Sted for at naa til Tjæreborg inden Aften, stak jeg stiltiende af uden at sige Farvel, fordi jeg syntes, det var alt for strengt at sige det.

Min gamle Farbroder, *Hans Peder Jørgensen*, var paa mange Maader en sjælden Mand. Hver Morgen, inden vi spiste Davre, tog han en gammel

Andagtsbog frem og læste et Stykke af den, og om Aftenen lagde de sig heller aldrig til Hvile uden at bede Gud om at tage dem i sin Varetægt. Over den gamle Alkoveseng stod følgende Vers malet med gule Bogstaver paa sort Grund:

»Her æde vi vort Brød, her tage vi vor Lykke,
som Gud os unde vil alt efter Himlens Tykke.
Fik Brød ved Herrens Hjælp, agt ingen misundt Øje;
thi den misundte Jord lar sig nok lyksom pløje.«

Farbroder havde i flere Aar været Forpagter af Fanø Præstegaard, da en Pastor Nielsen*) var Præst der. Hans Kone hed Johanne, hun var en rigtig dygtig Kone, der gik i Fanødragt hele sin Levetid. Farbroder var en Mand, der kunde lidt af alt, og som aldrig spildte et Minut; saa snart han kom af Marken, tog han fat paa sit Husflidsarbejde, han lavede Hægter af Messingtraad, støbte Knapper af Bly, han lavede alle Slags Trætøj, bl. a. Træskeer; selv en Haandkværn havde han lavet, den blev brugt til Fremstilling af Boghvedegryn, og paa den malede vi al den Malt, vi brugte til Øl. Jeg har selv trukket den sammen med ham mange Gange. Han podede Træer, hvad der dengang var noget sjældent. Men hans Hovedfag uden for Driften af Gaarden var dog at agere Dyrlæge, og nægtes kan det ikke, at han paa dette Omraade havde et sjældent Held med sig, saa han blev søgt langt ud over sit eget Sogn, og Heste- og Kreaturforsikringer havde en Bestemmelse i deres Love, om at de maatte bruge ham. Om Sommeren samlede han Urter, og det fik Dyrene et Afkog af.

Hver Dag læste han et Par Aviser, som jeg to Gange om Ugen maatte hente nede ved Toldkon-

*) Las Nielsen, Sognepræst paa Fanø 1829—44.

trolløren paa Roborghus. Sognebogsamlingen stod hos ham, og han ordnede Udlaanene i mange Aar. I Mørkningen, inden Lyset skulde tændes, tog han sin Violin og spillede de gamle Dansemelodier, som han kendte fra den Tid han paa Fanø havde spillet til Dans. Men ogsaa nye Ting vilde han gerne lære, og naar den gamle Lærer Bruun kom der, bragte han gerne Noder med.

Han døde i en meget høj Alder, og han og hans Kone ligger begravet syd for Kirken. Gravstedet er indhegnet med et stort Jerngelænder, som han selv havde ladet opsætte.

Jeg har mange Minder fra min Tjenestetid som Dreng; men de er ikke alle lyse. Hvis man nu om Stunder bød en Dreng sligt haade med Hensyn til Arbejde og Kost, vilde jeg bittert beklage ham, og dog havde jeg det vistnok bedre end saa mange andre. Omtrent hver Morgen Sommeren igennem saa jeg Solen staa op, jeg skulde altsaa i de længste Dage op Kl. 4 og saa med bare Ben af Sted ud paa Nørremarken (mindst $\frac{1}{4}$ Mil) for at flytte 4 Faar. Tæerne blev saa gennemskaarne, at jeg havde dem forbundne med Uldgarn lige fra den største til den mindste. Det var som oftest paa fastende Hjerte, undertiden kunde jeg faa et Stykke »Knækbrød« med, hvor jeg saa løb let! Selv naar jeg løb rask, kunde det ikke gøres paa mindre end en time.

Naar jeg kom hjem, fik jeg Davre, Øllebrød og to Rundenommer; derefter skulde de 6 Køer trækkes ud. I Løbet af Formiddagen var der altid noget at forrette, saa de smaa Ben var aldrig i Ro. Vi holdt to Timers Middag. Gaardene laa tæt sammen, saa der var mange Legekammerater; men det kunde ikke friste mig, jeg var for det meste saa træt, at jeg

foretrak at smide mig i Halmen, hvor jeg straks sov ind.

Eftermiddagen var ikke saa streng, da kunde jeg blive ved Køerne i Engen, men den var gerne meget ensformig; thi jeg var for pligtopfyldende til at gaa fra dem, hvorimod de andre Hyrder gik sammen i større Flokke for at lege. Derimod vil jeg ikke fragaa, at kunne jeg tilliste mig en Bog og faa den ind under den lille Vest, var jeg glad for den, og saa gik Tiden meget hurtig, selv om Bogen ikke var for Børn; og mærkelig nok kan jeg endnu huske meget af det, jeg læste.

En lille Tildragelse, som endnu staar frisk for mig, som var det i Gaar, skal jeg fortælle: Det var i Oktober 1859, de fleste af Kreaturerne var kommet af Engen, da blæste det op til en stærk Storm af Sydvest; men Folk havde endnu noget, der skulde hjem. Da blev en Mand omringet af Vandet, saa han ikke kunde komme i Land, men maatte rende ud mod Havet og op paa Ovret, som sidst bliver overskyldet, da Engene er lavest ind mod Markerne. Om Eftermiddagen, da jeg var i Marken med Køerne ikke langt derfra, kunde jeg se, at han var kommet op paa en Pæl, hvor han havde bundet sig fast, og hvor han maatte sidde Natten over i en rasende Storm med Lyn og Torden. Jeg laa og tænkte paa ham hele Natten, og det første, jeg gjorde om Morgenen, var at se efter, om han var i Behold.

KRIGEN I 1864

Nu kom Krigen 1864 og afbrød den daglige rolige Gang. Jeg husker saa tydeligt det første Læs af indkaldte Soldater, der rejste fra Byen, jeg stod sammen med mine Forældre ude ved Huset og hørte, at

de sang: »For Pigen og vort Land vi kæmper alle Mand«. Det næste Læs kunde synge for Hustru og vort Land; thi en Maaned derefter var de indkaldt til 14. Aargang. Folk troede, at det skulde have faaet en fredelig Vending,; men da de første Kanon-skud faldt ved Mysunde, kom der Alvor over det danske Folk, dog stolede man trygt paa, at Dannevirke kunde holdes, den ansaa man for uindtagelig. Stor blev derfor Skuffelsen, da Budskabet om dens Rømning kom. Jeg kan saa godt huske, hvorledes vi Drengene i vor Fantasi tænkte os den som en høj Stenmur tæt besat med Kanoner og med Vand foran saa hver Tysker, der vovede sig frem, vilde blive skudt. Som Skoledrengene havde vi opkastet saa mange Dannevirkestillinger, naar der var Sne, at vi var fuldt fortrolige med, hvordan den saa ud. Vi legede næsten altid Krig i Skolen, vistnok fordi vi om Aftenen hørte, at Mændene sad og drøftede Krigen 1848—50, det var jo Mænd, som alle havde Minder derfra, nu maatte mange gøre det om igen.

Aviserne fik vi kun fire Gange ugentlig, skønt vi var kommen saa vidt, at vi fra Varde havde daglig Post. Brevene blev aflagt hos en gammel Mand, som frivillig bar dem rundt for en Skilling. Aviserne derimod maatte vi selv hente. Der var kun 3 Hold Aviser, fire Mand om hvert Hold. De, der ikke selv holdt Aviser, maatte saa hen til Naboerne for at høre, hvad Nyheder de bragte. Tabslisterne var altid de første, der blev gennemsete; men de var ofte 3 Uger gamle, og da der ved Dybbøl kæmpedes hver Dag, var der jo ingen Sikkerhed for, at man ikke havde mistet nogle af sin kære.

Tyskerne udskrev store Leverancer fra Landet, Kød, Flæsk, Korn, Hø, Halm og fra Byerne Kolonialvarer, Brændevin, Vin og Penge. Der blev udskre-

vet Heste til Hæren, og hver Kommune fik Paalæg om at sende Heste og Vogne til Kolding for at køre med Soldater og Proviant. Det sidste blev udliciteret, og min Fader og en anden Mand paatog sig en Tur, de lagde hver en Hest til og lejede en Husmand, der havde været med i Krigen i 1848. Hænkørte saa i Marts Maaned. Vi saa dem ikke før i Juni; men de kom velbeholden hjem.

Paa Fanø laa der en lille Afdeling danske Soldater, mellem 50 og 100 Mand, og da Tyskerne havde indtaget hele Jylland paa Fanø nær, ankom der en Søndag Morgen sidst i Juni efter Vaabenhvilens Ophør et Vogntog, som man ikke har set Magen til før eller siden, nemlig 56 forlængede Vogne med 2 eller 4 Heste for hver. Paa hver Vogn laa en Robaad; Baadene var samlet langs Havet og Aaerne fra Ringkøbingegnen og ned til Varde, og de skulde bruges til at gøre Landgang paa Fanø. Ved Strandby Kro stoppede Toget op, Baadene blev læsset af, og Køretøjerne drog saa nordpaa igen. Om Eftermiddagen blev et Par Vogne skilt ad og kørt ned til Strandkanten, de skulde forestille Kanoner; men nu vilde Soldaterne paa Fanø ogsaa vise, at de kunde skyde og sendte om Eftermiddagen mellem Klokken 4 og 5 et Par Kanonkugler op mellem Kroen og den nærmeste Gaard; og det var, saavidt jeg ved, de eneste Skud, som faldt.

UNGDOMSTIDEN

*De svandt forbi de Barndoms Dage
ret som en Drøm,
med Vemod tænker jeg tilbage
i Tidens Strøm
og ønsker, jeg var god og from
som i min første Barndom.*

Med dette lille Vers vil jeg saa slutte mine Barn-domserindringer og gaa over til min Ungdoms- og Manddomstid; meget maa jeg undlade, og andet kan jeg maaske forglemme, nu da jeg snart har naaet Støvets Aar.

I Vinteren 1864—65 gik jeg til Præst, og Søndagen efter Paaske blev jeg konfirmeret i Nebel Kirke af daværende Sognepræst C. C. Müller. I Skudsmaalsbogen, som enhver dengang skulde have, staar Kundskab mg, Opførsel mg. Fader var syg; men Moder var med mig i Kirken; derfra tog vi over til Bedstemoder i Vestervad og fik vor Middagsmad. Det var et vidunderligt fint Vejr, jeg kan huske, at i hendes Have stod Auriklerne i fuldt Flor. Da Moder og jeg om Aftenen skulde hjemad, maatte vi trække Strømperne af for at komme over Bækken neden for Søren Hansens Gaard; det var en kold Tur. Søndagen efter var der Altergang i Nebel Kirke, og jeg kan huske, hvor dybt bevæget jeg var ved denne Handling.

Jeg kan ikke mindes, at vi havde Tjenestefolk; thi efterhaanden, som vi voksede til, maatte vi hjælpe ved alt muligt. Da jeg var 12 Aar, kunde jeg pløje en god Fure. Da var min Broder, *Peder*, der var 3 Aar ældre end jeg, jo konfirmeret. Han havde Lyst til at være Lærer og kom saa over til Farbroder i Tjæreborg et Aar, her skulde han arbejde om Dagen og om Aftenen sammen med en anden forberedes til Vinterlærer hos Lærer Bruun. Han fik da ogsaa om Efteraaret en god Eksamen som Vinterlærer for begge Klasser og blev derefter Vikar hos Degnen i Hostrup, hvor han maatte synge i Kirken. Næste Aar (1864) blev han Lærer paa Ravnsø Fattiggaard og kom saa til Roust, hvor han var Vinterlærer i 19 Aar. Et Par Somre vikarierede han for

den gamle Jørgensen i Grimstrup som Kirkesanger og Lærer ved Sognets 4 Skoler. Jørgensen havde nemlig faaet et Arbejde ved Grænsereguleringen mellem Danmark og Tyskland efter Fredsslutningen.

I 1866 byggedes et nyt Stuehus, og vi havde nu en af de pæneste Gaarde i Byen. Mine Forældres Formueforhold var nu gode; min Moder havde faaet en lille Arv, og Fader havde tjent lidt ved Handel især med Eng. Stuehuset kostede kun 80 Rdl. (160 Kr.) i Arbejdsløn, Murer- og Tømrerarbejdet, herunder skulde de lave Vinduer og Døre. De skulde have Kosten, og vi skulde selv gøre Haandlangerarbejdet. Træet var købt Aaret i Forvejen i Hjerding og havde ligget i Hus for at være godt tørt. Der var dog noget, der var dyrt, det var de smedede Søm, de kostede 65 Øre for 100 Stk.

1868 var en ualmindelig tør Sommer, næste Aar ogsaa, men dog ikke saa slem. Paa dette Tidspunkt fik man uventede Indtægter. Da var Loven om Esbjerg Havn blevet vedtaget og Leveringen af Kampesten i fuld Gang. Alt hvad vi kunde samle op af Sten blev kørt ind til Esbjerg, de kostede 24 Kr. pr. Favn leveret i Esbjerg, vi regnede 6 Læs til et Favn, saa det blev 4 Kr. for hvert Læs. Det syntes Folk var en stor Pris, og mange reddede sig paa den Maade Penge til baade Renter og Skatter.

Hertil kom, at Halvfjerdserne var gode og meget frugtbare Aar. Landejendommene steg Aar for Aar i Pris indtil op mod 1880, da begyndte de at dale. Det blev en sløj Tid med mange Tvangsauktioner, Kreditforeningerne maatte overtage mange Panter, og det var en almindelig Talemaade, at den, der havde saa stort et Laan, som der kunde faas af

Kreditforeningen, maatte hellere gaa 8 Aar i Tugthuset.

I min Ungdomstid higede jeg efter at faa mine Kundskaber udvidet og læste, hvad jeg kunde faa fat paa. For mine faa Lommepenge købte jeg en Grammatik, som jeg uden nogen Vejledning arbejdede mig igennem, saa jeg kunde skrive mit Modersmaal nogenlunde fejlfrit. Derfor kunde jeg ogsaa skrive mine Stile omtrent uden Fejl de Par Vintre, jeg gik op til Bryndum til Aftenskole, for Resten ganske alene her fra Byen.

Naar jeg i de lange Vinteraftener havde kartet omtrent $\frac{1}{2}$ Pund Uld eller snoet 4 Tækkereb samt stoppet vore Strømper, var jeg fri og kunde læse, hvis der da var noget at læse. Vi havde nok en Avis; men den var kun paa 4 Sider i ganske lille Format. Den udkom 4 Gange ugentlig med 3 hele og et halvt Nummer, den kaldtes »Vestjysk Tidende« og blev udgivet af en Redaktør Helms; det er den, som nu gaar under Navnet »Ribe Amts Tidende«.

Engang imellem fik jeg fat i »Almuevennen«, et meget radikalt Blad, som blev udgivet af I. A. Hansen, og som var Talerør for et Parti, der kaldte sig Bondevennerne.

Et andet Blad, som jeg fik af Søren Villadsen i Kjærsing, var »Dansk Folketidende«, der blev udgivet af gamle Høgsbro for Venstrepartiet.

Omkring 1870 mærkede vi første Gang Socialisterne. Jeg er maaske en af de første, der har læst et af deres Blade. Det første blev udgivet i Ribe og kaldtes »Heimdal«. Redaktøren var *Poul Geleff*. Det var ham, der sammen med Pio og Brix blev fængslet i Anledning af Mødet paa Nørre Fælled i København 1872, og som siden sammen med Pio blev tvunget til at udvandre til Amerika, efter

at de havde siddet i Fængsel for, som man kaldte det, at have op fordret til Oprør. Men Friheden lader sig ikke kue paa den Maade: De faa Hundrede, der var dengang, er nu blevet til Tusinder og atter Tusinder. Da jeg havde læst det første Nummer, jeg husker ikke, hvorledes jeg kom til det, havde jeg ingen Ro paa mig, før jeg fik fat i flere; der blev uddelt flere gratis Numre. Jeg var øjeblikkelig fuldblods Socialist. Min ældre Broder var ogsaa godt med; men han havde sine Betænkeligheder.

I 1869 blev Banen afstukket gennem Gjesing. Der var Tale om 3 Linier. Den ene, hvor Banen nu gaar, en anden mere østlig og en tredje vest om Byen. Hensigten var vistnok, at der skulde have været Station ved Tarp og Alslev Mølle; men af Hensyn til Hjerting, der dengang havde megen Betydning som Handelsplads, blev Stationen i Guldager.

Der kom mange Slags Folk i Arbejde ved Anlægget, Nordmænd, Svenskere og Tyskere, men ogsaa mange af Omegnens Folk. Daglønnen var 2 Kr., Kost og Logi kunde faas for 1 Kr. Arbejdstiden var 10 Timer; men der maatte hænges godt i, var der nogen, der ikke kunde klare sig, maatte de bort. Arbejdet tog 3 Aar, og Banen blev aabnet for Færdselen i Efteraaret 1874.

Da jeg i 1872 var fyldt 22 Aar, mødte jeg til Session og blev udskrevet til Infanterist. Jeg blev indkaldt til at møde i Fredericia 24. April 1873 og tog af Sted Aftenen i Forvejen. Samme Nat blev min yngste Søster Ane Dorthea født; men jeg fik hende ikke at se, før jeg den 24. Oktober kom hjem igen. Jeg havde været saa heldig at trække Frilod, den følgende Vinter blev jeg hjemme.

Vi var 7 Søsken. Min ældste Broder Peder Kr.

Hansen blev, som før nævnt, Vinterlærer. Han blev gift og boede som Gaardmand i Aarre, han var Sognefoged og blev udnævnt til Dannebrogsmænd.

Jeg var den næstældste; de fem øvrige var: Maria Hansen, der blev gift med Thomas P. Jessen, de boede først i Gjesing og rejste siden til Amerika.

Maren Helene Hansen.

Karen Hansen blev gift med Lærer Thomas Hansen, først i Vesterenge og siden Lærer ved Ribe Mark Skole.

Jørgen Hansen, gift og bosiddende i Gjesing, siden købte han en Gaard i Sædding.

Laurids Kr. Hansen blev ikke gift, han var i 10 Aar Forpagter af Aarre Kro og Bestyrer af Brugsforeningen samme Sted.

Den før nævnte Ane Dorthea døde 19 Aar gammel og ligger begravet syd for Fader og Moder paa Bryndum Kirkegaard.

I Vinteren 1874 var jeg blevet Ven med Eders Moder, *Maren Helene Bertram*, født 10. Jan. 1857

i Roust. Nu fik jeg et Maal at hige efter, nemlig at skabe:

»*Et lykkeligt Hjem, et fredsælt Bo,
hvor Troskabens Blomster vil spire og gro,
et lyst lille Sted, hvor vi begge kan finde
Kærligheds Sol baade ude og inde.*«

De følgende 6 Aar, til vi blev gift i 1880, var det mig om at tjene saa meget, at jeg kunde blive en fri og uafhængig Mand med egen Bedrift, helst saa stor, at jeg omtrent selv kunde styre den, men heller ikke mindre.

Mine Svigerforældre, Gaardmand *Peder Andreas Bertram* og *Mette Kjær*, der begge var fra Skodborg, købte 1856 en Gaard i Roust. Det var en Gaard med et meget stort Areal; Ager, Eng, Hede, Mose og Krat. Der var noget at virke i, og de to unge tog godt fat. Der blev kostet Mergel, Marken blev drænet, brækket og tilsaaet med Hvede. Han kørte mange Læs til Spangsberg Mølle. Ogsaa Ærter dyrkede han i stor Stil, saa han i Halvfjerdserne kunde levere alle de Kogeærter, der blev brugt i Esbjerg, saa han der blev kaldt Ærtemanden. Snart blev Husene for smaa; der blev bygget Stald til Heste, Køer og Svin med Hvælvinger over det hele og en Lade, saa lang, at der kunde holde 9 fulde Læs bag ved hverandre. Og hun passede alt paa bedste Maade indendørs; hun var dygtig til at lave Smør, der var en Properhed og en Renlighed som faa Steder dengang. Bordet blev dækket med Dug hver Dag, hvad ikke var almindelig der paa Egnen.

Nu stod kun Stuehuset af den gamle Gaard tilbage, og i 1863 gjorde han Indkøb af Byggematerialer til en ny, om Vinteren fik han alt groft Tømmer paa Plads; Stenene skulde laves og brændes i Foraaret. Men saa kom Krigen, han var ikke blandt

de først indkaldte; men da han kom ind, stod hun ene med Bedriften.

Pinsedag 1864 kom der 3000 Østerrigere marcherende fra Endrup Mølle paa Vej til Varde og holdt Hvil uden for Gaarden. De tændte Baal og opsatte en Bivuaklejr, Proviantvognene gjorde Holt, Feltkedlerne blev hængt op, de gav sig til at hugge Brænde af det nye Tømmer, pumpede Vand, indtil Brønden var tør og Naboens med, rekvirerede Æg, Smør og andre Fødevarer, indtil Gaarden var tom, det betalte de, Tømmeret derimod ikke, skønt de brændte hver en Pind; men det fik de senere Erstatning for af den danske Stat.

Efter Fredsslutningen blev der igen taget fat paa Forberedelser til Opførelse af det nye Stuehus; men den 21. Februar 1866 overgik dem en Ildsvaade, hvorved hele Gaarden brændte. I Løbet af Sommeren opførtes en ny Gaard med et stort Stuehus, frit beliggende. Han blev stadig ved med den stærke Drift, indtil han i 1874 solgte Gaarden til Forpagteren af Sønderris — en indvandret Holstener ved Navn Doose. Derefter købte han en Gaard i Tjæreborg. Bygningerne var gamle og forfaldne, Markerne umerglede og forsømte; men i Løbet af nogle Aar var Bygningerne fornyede og Markerne i god Stil. 1891 overdrog de Gaarden til Sønnen Søren Peder Bertram, men blev boende der som Af-tægtsfolk. De døde begge i Foraaret 1902.

MANDDOMSAAR

Her begynder jeg at skrive om mine Manddoms-
aar, den Tid man først fuldt ud er optaget af sin
Gerning som Samfundsborger, Ægtefælle og Fa-
miliefader, især de to sidstnævnte Ting. Det maa
være en rettænkende Mands Pligt, saavidt hans

Evner strækker, at gaa ind under det store Ansvar, der følger med selv at stifte Hjem; dog det skulde vi jo være to om — at være overbærende med hinandens Fejl og i Fællesskab at bære Livets Byrder og Sorger. Og min troende Hustru skylder jeg Tak for, at jeg aldrig har glemt, inden jeg rigtig

Karl Hansen.

begyndte paa noget, at bede Gud om, at han vilde lægge sin Velsignelse deri.

I Sommeren 1879 købte min Fader og jeg helt tilfældig en Gaard. Vi var i *Jerne* ved en Smed, der fortalte, at den gamle lamme Skomager vilde sælge sin Gaard, da han havde stort Besvær med at faa den drevet; men da han vilde beholde Stuehuset og den Toft, Gaarden laa paa, havde han hidtil ikke kunnet faa handlet.

Tilfældigvis kom han lige forbi, og vi gav os i Snak med ham og fulgte med hen og saa paa Markloden og paa de Huse, der skulde følge med, derimod saa vi slet ikke Hedeloden og Engen. Inden

vi drog derfra havde vi købt, uden noget Forbehold fra nogen af Siderne, vi vidste nemlig, at han var meget vankelmodig, saa det næste Dag maaske slet ikke var til at faa handlet.

Ejendommen bestod af 28 Tdr. Land Agermark med 1 Td. 6. Skp. 2 Fdk. Hartkorn. Jorden var boniteret fra 8 til 12 i Takst, altsaa god Jord. Der var $1\frac{1}{2}$ Td. Land Marskeng samt 14 Tdr. Land Hede, et smalt 1 km langt Stykke. Saadanne Hedeparceller af forskellig Størrelse var der til hver Gaard; det er af disse Parceller, at Gaarden »Hedelund« er opstaaet, idet Konsul Lauritzen købte og opdyrkede dem.

I Handelen skulde medfølge 3 Heste, 3 Køer, 1 Kvie, 3 Ungkreaturer og 2 Faar, desuden alle Avlsredskaber, Sædekorn og 14 Fag Hus. Saa forpligtede jeg mig til at opføre en Gaard paa Marken med Stuehus og Stald samt 7 Fag Udhus inden 1. Maj eller allersenenest 1. Juni samt at rydde Pladsen for Byggematerialer. Købesummen var 4400 Kr., deraf skulde 400 Kr. udbetales ved Overtagelsen, Resten skulde han lade staa som første Prioritet.

Min Forlovede fik selvfølgelig at vide, at jeg havde købt Ejendommen; men hun fik ikke noget at se af Herligheden, inden vi efter Brylluppet flyttede til Jerne.

Der blev saa taget fat paa Forberedelserne til Opførelsen af den nye Gaard. I Løbet af Vinteren fik jeg kørt Sten fra et Teglværk i Strandby. Døre og Vinduer blev lavet i Gjesing. Ogsaa Brønden fik vi gravet; den blev desværre 23 Alen dyb, og dertil kom, at den ikke gav tilstrækkelig Vand; men det skyldtes min Selvklogskab, idet jeg ikke vilde søge Raad hos en Mand, der kunde vise Vand. En Tid efter at Gaarden var bygget, fik vi Besøg af en

saadan Mand. Han hed Morten Jyllerup og var fra Roust. Han skar en Pilekvist og prøvede den rundt om Gaarden, og da han kom til det Sted, hvor Vand-aaren gik, snoede den sig rundt i Haanden. »Her skulde du have lagt Gaarden, her er der ikke langt til Vand, kom selv og prøv!« Og jeg maatte give ham Ret.

Jerne By ejede en fælles Lergrav, der laa i Præstegaardens Jord. En Dag kom den gamle Provst Assens forbi, og det kom saa paa Tale, at der gik en stærk Vandaare; det vilde han ikke høre Tale om, han mente, det var Overtro. En Mand gik da hen og skar en Pilekvist og viste Præsten, hvordan han skulde gaa. »Men hold godt ved, naar den begynder at gaa rundt.« Da han kom over Vandaaren, begyndte den at gaa rundt, saa Barken løsnede sig. Præsten udbrød da: »Der er mange Ting mellem Himmel og Jord, som man ikke forstaar.« Det er paa denne Plet, at Jerne Vandværk nu ligger, og der er ingen Tvivl om, at det er denne Vandaare, der forsyner den store By med Drikkevand.

Vort Bryllup stod i Tjæreborg d. 19. Marts 1880 og blev fejret paa gammel Vis. Mine Svigerforældre var udmærkede Værter, der altid forstod at faa en Fest til at forme sig paa en fornøjelig Maade. Den gamle Lærer Bruun mindede om den Tid, jeg gik i Skole hos ham, og min Broder Peder holdt en Tale om den flittige Pige, der fik en doven Dreng. Han havde selv været hendes Lærer i Roust, og hun hørte til hans kæreste Elever.

Da vort nye Hus endnu ikke var færdigt, kom vi til at bo hos den gamle Skomager, vi havde købt af. Der var en 3 Fags Stue med Alkoveseng fyldt paa Bunden med Lyng og derover et Lag Halm. Gulvet var af Ler, strøet med Sand. Køkkenet var med

aaben Skorsten; men det gik helt godt i de to Maaneder, til vi d. 1. Juni flyttede op i vort nye Hjem og satte Foden under eget Bord i eget Hjem, hvor vi saa levede i 5 Aar, og hvor de to første af vore Drenge, Hans og Andreas, blev født.

Da jeg derefter gjorde Regnskabet op, var al min Gæld de 4000, der stod paa første Prioritet, og saa havde jeg lidt Driftskapital foruden.

En fremmed Mand i et fremmed Land har kun faa Venner — nej, dem maa man selv søge at skaffe sig. Selv var jeg jo ikke ukendt; men værre var det med min Kone, hun var jo kommet blandt hende aldeles ukendte Folk; men det maa siges til Naboernes Ros, at de viste sig overmaade tjenstvillige, og de tog alle godt imod hende.

Her tror jeg nok, at den gamle Degnekone har vist en god Vej. Baade hun og den gamle Degn kom straks op for at hilse paa os i vort nye Hjem, og de tog hende med ud til andre. Hun bar i det hele en moderlig Omsorg for hende. Ofte kom de til os, og hun sagde ofte: »Naar min Mand ikke er rigtig tilpas, siger han: »Jeg skal op til Karl og Maren, for han snakker godt, og hun synger godt.«

Samtidig med, at vi flyttede til Jerne, flyttede den gamle Provst Assens derfra og blev afløst af Pastor Kemp. Han talte med en Overbevisningens Kraft, der helt greb Befolkningen, saa Kirken hver Søndag var stuvende fuld. Det var selvfølgelig ikke noget nyt, han kom med; men det var en ny Maade, det blev sagt paa med Eksempler ud af det daglige Liv, saa man maatte og skulde tage sin Kristendom op til Eftertanke.

I de 5 Aar, vi boede der, var der næsten altid en af os i Kirke, vi ligefrem længtes efter Søndagen. Min Broder Peder kom herover hver Søndag om

Sommeren og aflagde saa samtidig Besøg hos os. Gennem Degnen blev vi personlig kendt med ham, og han laante mig flere gode Bøger.

Lærer *Sørensen*, Veldbæk, var en af mine bedste Venner. Han var Sogneraadsformand. Da jeg engang klagede over, at jeg var sat for højt i Formueskat, sagde han: »Din Klage er godt begrundet; men enhver skal jo straffes for sin Virke og Flid, ved du nok; men jeg vil ønske for dig, at jeg hvert Aar kan ligne dig højere.«

Sammen med ham og Lærer Pedersen fik jeg en Foredragsforening oprettet, og jeg var Kasserer, indtil jeg flyttede. Det var den første Kassererpost jeg fik, siden har jeg haft mange og større.

Naar jeg havde Tid, skrev jeg smaa Artikler til Avisen om forskellige Emner, kun ikke om Politik, deri har jeg aldrig blandet mig. Jeg var konservativ og har været tilbudt at blive opstillet som Højres Kandidat, men jeg gav bestemt Afslag. I 1883 eller 84 var jeg opstillet til Valg til Sogneraadet i Jerne-Skads Kommune, men faldt, det var selvfølgelig kun de konservative, der stemte paa mig, havde man ikke den rigtige Kulør, var man jo ubrugelig.

Allerede den første Vinter vi var i Jerne, fik jeg ryddet alle de Hedestumper, der laa i Marken; men den trængte haardt til Mergel, den hentede jeg i Kvaglund. Haven blev anlagt, og jeg begyndte at plante rundt om Marken og lidt i Heden. Træplanterne fik jeg fra Hedeselskabet til halv Pris.

I 1883 solgte jeg 5—6 Tdr. Land af Marken; men da jeg havde faaet en Del af Heden dyrket, kunde jeg holde den samme Besætning. Og da jeg solgte Ejendommen i 1885, fik jeg godt 9000 Kr. for den.

Vi har vist aldrig været saa lykkelige som i disse

Aar. Vi to unge var enige om, at det vi havde lovet for Herrens Alter: at følge hinanden i Medgang og Modgang, det vilde vi holde. Vi vilde opdrage vore Børn i Lydighed og prøve at faa det bedst mulige ud af Hjemlivet inden Døre; thi hvem ej kan bygge sit eget Hus, hvad stort han bygger gaar og i Grus.

Naar jeg nu i mit 75. Leveaar, efter at have faaet Lov til at udøve min Menddomsgerning paa min gamle Fødegaard i Gjesing, opfrisker mørke og lyse Minder, vilde jeg gerne, om Vor Herre giver Helbred og Kræfter til det, fortælle mere om, hvad der er sket i de mange Aar. Jeg ved godt, at jeg ikke har været, som Folk er flest. Jeg har altid prøvet at sige min Mening, selv om jeg mødte Modstand, skønt jeg godt vidste,

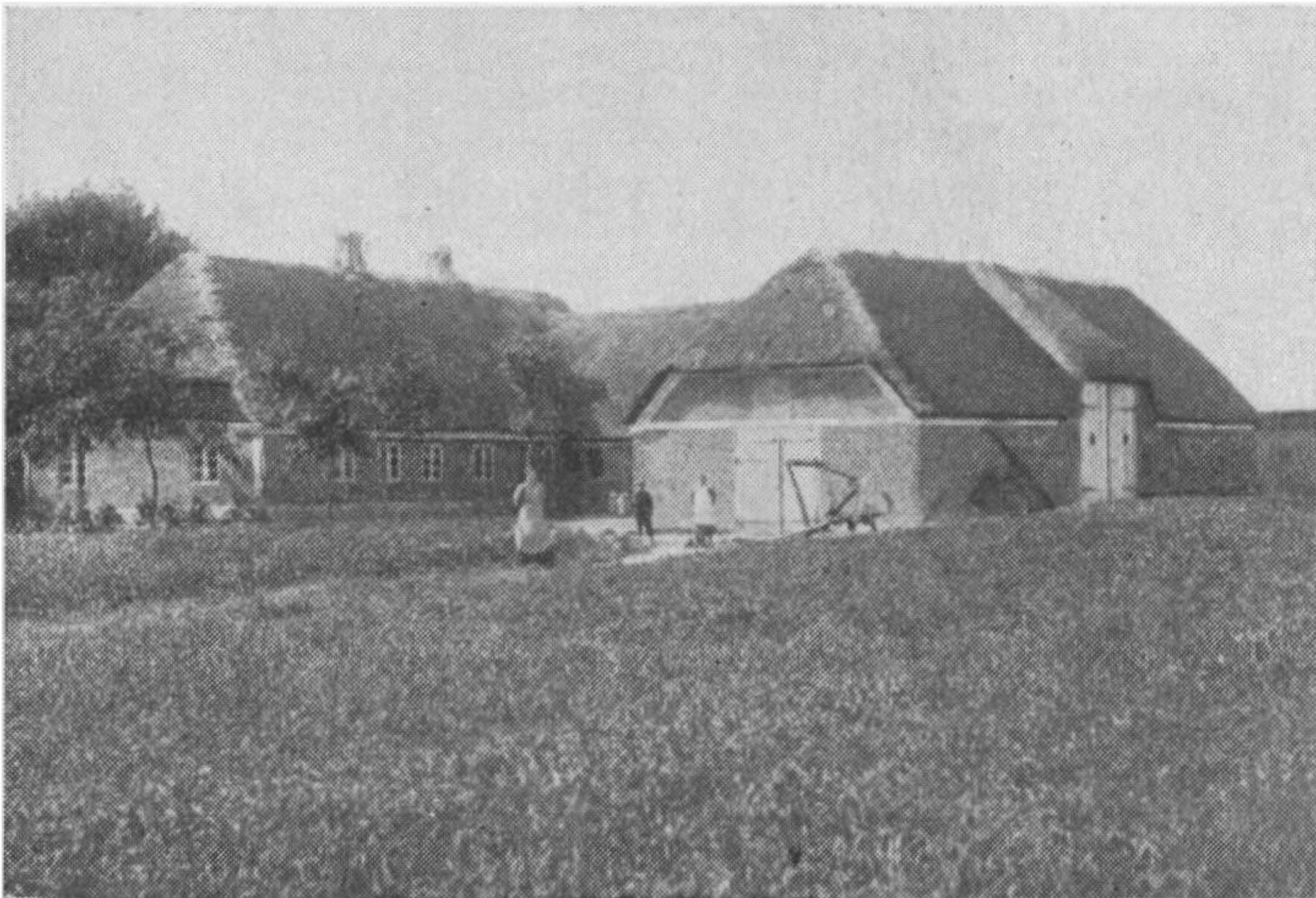
*at vil man gaa den lige Vej
og holde med det rette
og laste det, der duer ej,
man kommer let i Trætte.*

— — —

Længere naaede Karl Hansen ikke med sine Optegnelser. De er her gengivet i Uddrag; blandt det, der er udeladt, er især Beretningen om de Pladser, han havde fra sin Konfirmation til Giftermaalet, og om hans Hustrus Familie. I 1885, da han overtog Fødegaarden, døde hans Fader, og hans Moder kom til at bo i et Aftægtshus, der blev bygget tæt ved Gaarden. Selv levede han i Stigaard til sin Død 20. Marts 1931, i en Alder af 81 Aar. Hans Hustru døde 3. Januar 1908, knap 51 Aar gammel.

Det følgende er en kort Beretning om hans senere Levned. Særlig de første Aar var han travlt optaget af Gaardens Drift; mens hans Evner blev snart taget i Brug ogsaa paa anden Maade.

Noget, der interesserede ham meget, var Plantningsagen; allerede i 1889 begyndte han paa en Plantage, og i de følgende 10 Aar plantede han hvert Aar 1 Td. Land. Han gjorde ogsaa meget for

Stigaard.

at faa anlagt Plantager i Egnen. Han blev da ogsaa Medlem af Bestyrelserne for Esbjerg—Gjesing Plantage og Guldager Plantage. Og da man i 1918 vilde have skrevet en Bog om dette Emne, blev det ham, der fik Opgaven betroet. Resultatet blev Bogen: »Plantningsagen i Esbjerg og Omegn 1868—1918«.

Allerede mens han boede i Jerne var han blevet Distriktsforstander i Skads Herred for Haglskade-forsikringen for Nørre Jylland, en Stilling han beholdt helt op i sin Alderdom. Fra 1901—1910 var han Medlem af Bestyrelsen for Esbjerg Andels Svinelagteri. En Aarrække var han Kasserer i Bryndum Andelsmejeri, og da han blev valgt ind i

Sogneraadet, fik han straks overdraget Stillingen som Kasserer i Bryndum—Vester Nebel Kommune. Endelig kan nævnes, at han i mange Aar var Kasserer i Skads m. fl. Herreders Brandforsikring.

Gennem de mange Aar skrev han, særlig om lokalhistoriske Spørgsmaal, i Aviserne, og Resultatet af hans stadige Syslen med disse Emner blev Afhandlingen om Bryndum Sogns Historie i »Fra Ribe Amt« 1917. Bryndum Kirke var fra Barndommen hans store Kærlighed, og han var gennem mange Aar virksom for dens Forskønnelse, det var ham da ogsaa en stor Glæde, at han oplevede Restaureringen i 1927.

Men hans kæreste Sysse var trods alt at hæge om Hjemmet. Han ombyggede og udvidede efterhaanden alle de gamle Bygninger, i 1914 blev det gamle Stuehus afløst af det nuværende.

Hans Sans for Fyndord ses af de Indskrifter, han satte over Dørene i Forstuen. Over Indgangen til Dagligstuen staar: »Vil Lov du holde og Retsindære, Du skal i Huset velkommen være«. Over Døren ind til Køkkenet: »Ved Arnens Ild, Værtinde mild. Er god til Fest at være Gæst«. Og over Indgangen til det Værelse, der var forbeholdt Sparekassen, og hvor hans Søn, Sparekassedirektør Andreas Hansen, der overtog Gaarden efter ham, havde sit Kontor: »Kul til Gløder og Ved til Ild samler den, der er klog og snild.«

Ogsaa i Haven finder vi Vidnesbyrd om det samme. I et Hjørne ser vi en Rekonstruktion af det gamle Bystævne i Gjesing. I en Rundkreds staar een Sten for hver Gaard i Byen med Forbogstaverne af de Mænd, der ejede Gaardene, og som hver kom med sin Sten, da han i 1918 formede det ejendommelige Minde. Paa en stor Sten i Midten huggede

han 1788, det Aar da Bystævnet i Gjesing holdtes sidste Gang. Og paa en flad Sten indhuggede han følgende Ord, som han har villet lægge sine Børn paa Sinde, men som har Ærinde til os alle:

*Vandrer saaledes, at hver kan fornemme,
hvor I har Rod, og hvor I har hjemme.*
